

דף קלג

'אמר מר בשר אע"פ שיש שם בהרת ימות – דברי רבי יאשיה. הא למה לי קרא, דבר שאין מתכוין הוא'. הראשונים הקשו מדוע נחשב לדבר שאינו מתכוין הלא מתכוין הוא לקציצה אלא שמטרתו למול ואין מטרתו ליטהר, ואם כן הרי זה דומה ל'מלאכה שאינה צריכה לגופה' שמתכוין למלאכה רק דעתו לצורך אחר.

יש מתרצים שאמנם לא אסרה תורה את פעולת הקציצה שהרי לא נאמר אלא השמר בנגע הצרעת ותו לא, כלומר שלא יטהרנו אלא בהוראת כהן, ועל פי זה אנו אומרים שלא יקוץ כי עי"כ מטהר הוא בקציצתו, הלכך זה שקוצץ לשם מילה 'אינו מתכוין' הוא אצל טהרה, ומכל מקום 'פסיק רישיה' הוא לאותו איסור (עפ"י רשב"א, וכ"ה בריטב"א בתירוץ השני).

יש מקשים הלא אף לקצוץ נגעים טהורים אסרה תורה כמו שאמרו בגמרא לעיל – הרי שאין האיסור משום כוונת הטהרה אלא עצם פעולת קציצת נגע אסורה. אך יש לישב לדעת הראשונים הסוברים שאין איסור קציצת נגעים טהורים אלא מאותם מראות טמאים שהוסגרו ולא נולדו בהם סימני טומאה, וא"כ הואיל ונגעים אלו עלולים לטומאה עדיין י"ל שהאיסור הוא לקצוץ בכוונה שלא ייטמא, משא"כ בנגעים מסוג אחר שאינו מטמא כלל. אך קשה לדעת רש"י דלעיל שגם ה'בוהק' בכלל איסור קציצה (ע' שפת אמת; באור הגר"י"פ לספר המצוות לרס"ג, ל"ת קלו; חדושי הגר"י"ר בנגיס ח"א סא, ד; מש"ח תצא כד, ח. וע"ע דוגמאות נוספות לכעין זה, מלאכות שבת שמטרתן מגדירה את שמן – לעיל קיז). ויש לתרץ בסגנון זה: לא אסרה תורה את פעולת החיתוך מצד עצמה אלא את סילוק הנגע, לכך כשאינו מכוין בחיתוכו להסרת הנגע אלא לקיים המצוה נחשב 'דבר שאינו מתכוין' (כן תירץ בחדושי בית מאיר מדנפשיה. וי"ל שזו גם כוונת הרשב"א. וכע"ז פירש בבית ישי (קבו ערה ג) דברי הרשב"א שגדר האיסור הוא שלא לעשות מעשה המטהר את הנגע, והרי הקציצה היא מעשה שיש בו לטהר אלמלא היו הנגעים טהורים, אבל במילה אינו מתכוין לקצוץ בתורת מעשה המטהר).

ויש מתרצים שמצינו בשאר איסורים חוץ מאיסורי שבת שהגמרא קוראת למלאכה שאינה צריכה לגופה 'דבר שאינו מתכוין', שבאיסור שבת בלבד יש מקום לפטור בזה ולחייב בזה, אבל בשאר איסורים נוקטת הגמרא שהמתיר דבר שאינו מתכוין הוא הדין כשמתכוין לפעולה אלא שעושה לתכלית אחרת מזו שאסרה תורה, ורק משום סברת 'פסיק רישיה' יש לאסור (עפ"י ריטב"א בשם 'ש מפרשים'. וערש"י ותוס' בכורות כה. ובמובא שם ביוס"ד, ובספר מראות טהורות – נגעים לו).

ויש מי שתירץ, כיון שמחתך הבשר עצמו ולא את הבהרת הנתונה על הבשר – אין פעולה זו וזה לקציצת בהרת אלא שממילא נקצצת הבהרת, ועל כן נחשב 'אינו מתכוין' כלפי איסור קציצת בהרת (ריטב"א בשם רבו).

זוהא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות' מוכח מכאן [ומעוד מקומות] ש'פסיק רישיה' איסור תורה הוא, שהרי אנו דנים כאן על הצרכת הכתוב להתיר דבר שהוא 'פסיק רישיה'.

וגם ממה שאמרו '**לא נצרכה אלא לרבי יהודה**' מוכח שרבי יהודה אוסר דבר שאינו מתכוין מהתורה [עכ"פ בשאר איסורי תורה חוץ משבת] אף בלא 'פסיק רישיה' (עפ"י ריטב"א ורשב"א. וע' גם בחדושי הגר"ה שבת י, יז. וכן הוכיח הריטב"א מהגמרא לעיל קיז. וע' בהגהות מלא הרועים. וכן הוכיח בשעה"מ מלעיל קג. – ע' במצויין שם).

'לעשות אי אתה עושה אבל עושה אתה בסיב שעל גבי רגלו'. ערש"י. לפי הגרסה שלפנינו נוח יותר

לפרש הדרש: 'עשייה' אסרה תורה ולא בדרך גרמא כגון שכורך סיב על רגלו והנגע נופל מאליו [בדומה למה שדרשו לעיל עב' לא תעשה מלאכה' – עשייה אסורה גרמא מותרת. וכיו"ב לעיל קכ:] (עפ"י חושי בית מאיר).

ע"ע באור הדרשה בדרך נוספת, במשך חכמה תצא כד, ח.

'אבל עושה אתה בסיב שעל גבי רגלו'. פירוש, בקשירת המנעל לרגל על ידי הידוקה לרגל בסיב, שאף על ידי כך אי אפשר שלא יקצץ הנגע (רש"י ריטב"א ועוד).
לכאורה נראה מכאן שגם פעולה שאינה פועלת מיידית, כל שהיא פועלת ודאי במקורם או במאוחר – הריהו בגדר 'פסיק רישיה ולא ימות'.

'באומר לקוץ בהרתו הוא מתכוין... ואי איכא אחר לייעביד אחר... דליכא אחר'. ואין להקשות שיעשה בלא כוונה ליטהר – שהרי הדבר ידוע לנו שנוח לו לקוץ הבהרת שלא יהא בנו מצורע, ואין הדבר תלוי באמירתו כלל (עפ"י ריטב"א).
לפי"ו נראה שאינו ענין לסוגיא דרפ"ב דפסחים 'בדלא אפשר וקמכוין', כי כאן אין לומר שלא יכוין והרי חייב למול.

'ואי איכא אחר לייעבד אחר דאמר ריש לקיש כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה, אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב... דליכא אחר'. ואם תאמר עדיין אפשר לקיים שניהם, שימתין עד שתעבור הצרעת ואז ימול – יש מי שכתב להוכיח מכאן שבמילה שלא בזמנה, כל רגע ורגע שאינו מל עובר הוא על העשה [להוציא מילה בזמנה שכל היום השמיני הוא זמנה, וההקדמה באותו היום אינה אלא משום זריזות למצוה], הלכך אין זה 'יכול לקיים שניהם' בהמתנה.

ונפקא מינה למוהל שיש עליו למול שתי תינוקות, אחד זמנו היום ואחד שעבר זמנו, איזה מהם יקדים; לפי האמור יש לו להקדים את זה שעבר זמנו, כי הקדמתו אינה משום זריזות גרידא אלא חיובו למול בכל רגע ורגע מצד עיקר מצוותו (עפ"י תשובה מאהבה פה; דבר אברהם ח"א לג).

ויש חולקים וסוברים שאף במילה שלא בזמנה החיוב להקדימה [באותו היום] אינו אלא משום זריזות בלבד (ע' דבר אברהם ח"ב א-ד; דברי יחזקאל יב, ב; יד אליהו סא; גליון מהרש"א יו"ד רס; ברית אברהם או"ח יד. וע' בספר ארחות רבינו (ח"ג עמ' קמו) בשם החזו"א שהורה שיכול למול במשך כל היום. וכיו"ב כתב הגר"מ אריק (טל תורה ר"ה ו: – מובא שבט הלוי ח"ה קמו, ד) שזה שכתב המג"א שעובר 'בכל רגע ורגע' – לאו דוקא אלא הכוונה בכל יום שלא מל, שכל היום הוא חיוב אחד).

וי"א שכאשר נדחתה המילה מחמת חולי, אין ענין מובחר למהר להקדימה, כי אדרבה ככל ששוהה טוב יותר לתינוק ההולך ומבריא (בשם הגר"י קמינצקי זצ"ל – 'במחיצת רבינו' עמ' ריח).

[שני תינוקות שנולדו ביום אחד; כתב הר"ן (ב'חידושי הר"ן' על מו"ק שיצא מחדש עפ"י כת"י, בפסקי הלכות) שיש להקדים למול את הנולד ראשון, ודימה זאת לדין הקדמת קבורה של המת שנפטר ראשון. ובהגהות הגרש"ב ורנר זצ"ל הביא הוראת בעל 'ברית אברהם' שאין להקדים, וכתב שאינו דומה לחיוב קבורה שחל בשעת המיתה, הרי שחיובו של הנפטר ראשון קדם, ואילו מילה חיובה ביום השמיני הרי שבאותה שעה חל החיוב על שני התינוקות.

וכתב הגרש"ב בהסבר השוואת הר"ן על פי דברי התור"ד (בפ"ק דקדושין) שמצות האב למול את בנו אינה נחשבת כמצות עשה שהזמן גרמה כי אף על פי שהמילה עצמה יש לה זמן קבוע, ההכנה והטיפול בצרכי

המילה אין זמנם קבוע. ואם כן נראה שחיוב המצוה חל מעת הלידה, נמצא אפוא שחיוב התינוק שנולד ראשון קדם ועל כן יש למולו תחילה.

וע"ע קובץ מוריה תמוז תשנ"ה וטבת תשנ"ו, ובספר הזכרון להגר"י פרנקל במש"כ הגרש"ב ורנר].

ז'לא מילה שלא בזמנה דאתיא מק"ו. רש"י מפרש ה'קל וחומר' מכך שצרעת חמורה שדוחה עבודה ואעפ"כ מילה שלא בזמנה דוחה אותה, שבת ויום טוב שנדחים מפני עבודה, אינו דין שמילה שלא בזמנה תדחה אותם. והקשה בעל המאור הלא רבא עצמו אמר לעיל לרב ספרא שמה שצרעת דוחה עבודה משום שאין האדם ראוי ולא משום חומר האיסור, או משום טעמו של רב אשי שאינו בעידנא, ואם כן בטל ה'קל וחומר'. ופירש הריטב"א שרש"י ז"ל לא נתכוין שיהא ה'ק"ו אמת אלא שמא יעלה על דעתך אותו 'קל וחומר' אילולא הקרא 'ע' כע"ז ברשב"א ברכות טו. (ד"ה להודיעך) שאין לדקדק כ"כ בדבר הנאמר בכ"י תימא' ולא נשאר למסקנא]. והרשב"א כתב שלמעלה צריך לגרוס 'רבה' ולא רבא.

ובעל המאור פירש הקל-וחומר בדרך אחרת; ומה צרעת שאינה נדחית מפני צורך הדיוט, נדחית מפני מילה שלא בזמנה, יום טוב שנדחה מפני צורך הדיוט כגון שחיטה ובישול, אינו דין שיהא נדחה מפני מילה שלא בזמנה – לכך הוצרך לומר לבדו.

הרשב"א הקשה על פירוש זה הלא שחיטה ובישול אינם צורך הדיוט גרידא כקציצת בהרת אלא צורך מצוה, ששמחת יום טוב עשה היא. וקושייתו צריכה באור הלא מ"מ צרעת חמורה שאינה נדחית אף מפני צורך מצוה כזה. וכנראה סברתו היא שזה שהותרה מלאכה ביו"ט לצורך היו"ט עצמו אין זו קולא באיסור יו"ט, שהיום עצמו גורם לאיסור ולהתיר, על כן אין שייך ללמוד מזה חומרא לאיסור אחר שלא הותר לצורך שמחת יו"ט. ו"ל שבעה"מ אינו סובר סברא זו. וע"ע בפירוש רב נסים גאון ובספר יראים.

ד'רב אשי אמר: שבתון עשה הוא והוא ליה יום טוב עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה'. אף על פי שגם איסור קציצת צרעת 'עשה' ו'לא תעשה' הוא ואעפ"כ מילה דוחה אותו – אין ללמוד מזה למקום אחר, כי הטעם שאין עשה דוחה עשה ד'מאי אולמיה האי עשה מהאי עשה' הוא טעם ברור ואינו נדחה בגלל שמצינו במקום אחר שדוחה. [ואף שהיה מקום לומר הואיל ומילה היא מצות עשה שיש בה כרת מפני כן היא דוחה מצוות עשה אחרות, אפשר שלגבי מילה שלא בזמנה אין עדיפות זו משפיעה, שהרי גם למחר יוכל לקיים מצוה זו כמו היום] (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג קב).

כתבו ראשונים (עתוס' יבמות ה-ו וש"ר), שגם בשבת, מלבד הלאו דלא תעשה כל מלאכה יש גם עשה דשבתון.

ויש אומרים ש'שבתון' בשבת לא נאמר על איסור מלאכה (ע' מהר"ם קלב: על תד"ה האי עשה. וכן בהרחבה בקונטרס שביתת השבת לר"צ הכהן. וע' בגמרא לעיל קיד: גבי קניבת ירק ביוהכ"פ שחל בשבת).

א. לדעה זו הטעם שאין מילה שלא בזמנה דוחה שבת, משום ששבת הוא לא תעשה שיש בו כרת (ע' פ"ק דיבמות. וע"ע קרית ספר פ"א ממילה; שו"ת חת"ס יו"ד רנא; אג"מ יו"ד ח"ג קב).

ב. לדעת שאר אמוראים שנוקטים שיום טוב אין בו 'עשה' (עתוס' כד:), לא נאמר 'שבתון' לענין מלאכה. ויתכן שבא לומר שלא לעמול בו ולטרוח ולעשותו כיום חול, כדברי הרמב"ן בפירוש התורה (ע' דבר שמואל פסחים פג:).

'אם לא התקין מערב שבת, כורך על אצבעו ומביא, ואפילו מחצר אחרת'. אף על פי שלא התירו מכשירי מילה אפילו כאלו שאיסורם משום 'שבות', כגון הבאת איזמל דרך גגות וחצרות כדלעיל – באלו התירו. ונחלקו הראשונים בטעם הדבר; –

יש סוברים הואיל ועתה המצוה מזומנת לעשותה ללא חילול שבת – אין למצוה אלא שעתה. ומה שנצטרך אחר כך להביא סמרטוט או לשחוק כמון – הרי זה מותר משום סכנה, ואין כאן 'מכשירי מילה' הדוחים שבת אלא פיקוח נפש דוחה (כן דעת הרמב"ן להלן קלד. וכתב לפי"ו שאם נשפכו המים החמים הנצרכים לאחר המילה, ימול גם אם יצטרך לחמם אחר כך המים. ומשמע מסתימת הדברים שיכול להביא הסמרטוט אף קודם המילה). ויש חולקים וסוברים שגם זה בכלל 'מכשירין' שאינם דוחים את השבת, אלא יתכן שמדובר כאן כשלא נודע הדבר אלא לאחר המילה, לכך מותר לו להביא משום סכנה. ומ"מ כל שאפשר לו לעשות בשינוי יעשה, הלכך יכרוך על אצבעו. או אף קודם המילה, אך כיון שיהא מותר לו לעשות אותם דברים לאחר המילה התירו לו גם מקודם (עפ"י רשב"א להלן). וכן נקטו הפוסקים כדעה זו, שאין התר למול אם יודע שיצטרך לחלל שבת לאחר המילה, ואולם מותר ללעוס הכמון או להביא הסמרטוט ע"י כריכה מחצר אחרת, אבל לא מרשות הרבים (עפ"י או"ח שלא, ז-ח ויו"ד רסו; בהגר"א ומשנ"ב שם).

מו"מ וחילוקי דינים בענין זה: אגרות משה או"ח ד; קהלות יעקב שבת טו; אבי עזרי קרבן פסח א, ד; בית ישי לו.

(ע"ב) פירוש; על ציצין המעכבין את המילה חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה אינו חוזר. נחלקו הדעות האם גם בחול אין צריך לחזור על ציצין שאין מעכבים, או רק בשבת אמרו אבל בחול חוזר (ע' טור יו"ד רסד). ודעת הרמב"ם להלכה (מילה ב, ד) שאף בחול אינו חוזר. יש מפרשים טעמו, לפי שהסרת הציצין הללו בגדר 'הידור מצוה' היא וסובר הרמב"ם שאין שייך להדר המצוה אלא בשעת קיומה ולא לאחר שנתקיימה. ובדעת החולקים יתכן לומר שקיום מצות מילה נמשך והולך כל הזמן (ע' לעיל קל), הלכך יש מקום להדרה גם לאחר פעולת המצוה (ע' בית הלוי ח"ב מו; חדושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם).

ויש מי שפירש סברת הרמב"ם משום איסור חבלה, שכיון שפירש מהמילה שוב אין התר לחבול באדם גם אם כוונתו לצורך יפוי (עפ"י חדושי חתם סופר. וחילק בין המל את התינוק לגדול שמל את עצמו שיכול לחזור אף כשפירש. וע' כע"ז במהר"ם שיק יו"ד סוס"י רמ שכשרוב הפוסקים סוברים שאין צריך להטיף דם ברית, אסור להטיף. וע' בחזו"א (שבת כה, כז) שכשמיטיף דם ברית בעור שלמעלה מן העטרה עובר בלא יוסף).

ממאי, עד כאן לא קאמר ר' ישמעאל בנו של ריב"ב התם משום דלא בעינן... אבל הכא...' ומחכמים החולקים וסוברים מפשיטים את כולו, ודאי אין להוכיח שאף על פי שפירש חוזר – כי טעמם הוא משום כל פעל ה' למענחו, שלא יסריח הבשר או שלא יהיו קדשי שמים מוטלים בבזיון, כדלעיל קטו (רא"מ הרביק).

גם יש לומר שלדעת חכמים אינו פורש מן ההפשט עד שמסיים את כולו, ולכך אין להוכיח כלל לגבי פירש מן המילה שאם פירש חוזר (כן פירש הרמב"ן לפי מסקנת הסוגיא. וע' שער המלך קרבן פסח א, יד).

ציצית נאה. רש"י בב"ק (ט:) העתיק לשון הגמרא והוסיף 'טלית נאה'. וכן כתב הרי"ף בסוכה (ג). וכבר העירו אחרונים מה מקום הידור בטלית שאינה מן המצוה (עיין בתולדות הרד"ל ובמה שהשיב לו הגר"ש קצנלבוגן זצ"ל. וע' גם בקהלות יעקב יבמות ד שהבגד אינו חלק מהמצוה, כשם שהבית אינו נחשב חפצא דמצוה בגלל המזוזה הנקבעת בו – והרי ודאי אין בהידור הבית משום נוי מצות מזוזה).

יש מפרשים (ע' בשו"ת ארץ צבי א; אגרות משה או"ח ח"א קפו) שאמנם בזמן התלמוד שהיו לובשים בגדים בני ארבע כנפות כדרכם ולא בשביל המצוה, לא היתה הטלית מן המצוה, אבל כעת שלבישתנו אינה אלא כדי לקיים המצוה, נעשית הטלית חלק מן המצוה ולכן מצוה לנאותה. (באג"מ הוסיף שמקיים מצות 'ואנוהו' קכז

מדאורייתא בטלית נאה הגם שהמעשה עצמו של לבישת הטלית בתפילה אינו מדאורייתא. וכן הביאו הפוסקים שמצוה לעשות טלית נאה משום הידור מצוה (מובא במשנ"ב כה סק"ט ובכף החיים כד סק"ג).
 כענין הזה ע' משנ"ב (קנ"ג ס"ק קח) שהביא מהפרי-מגדים שטלית של מצוה של אתנן אסורה כאשר דבר מצוה.

'אבא שאול אומר: ואנוהו – הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום.'
 'וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו? יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות ויחזור בהם תמיד עד שיהיו מעשיהם קלים עליו ולא יהיה בהם טורח עליו ויקבעו הדעות בנפשו' (רמב"ם דעות א, ז).
 ע"ע בספר 'שעורים לזכר אבא מרי ז"ל' ח"ב עמ' קעא; 'קדשי שעה' – קונטרס דרך החיים, מו"מ וחדושים במצות והלכת בדרכיו, להרמ"י יעקובוביץ שליט"א.

'דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי...' ומחכמים החולקים אין ראייה נגדית – כי שונה שם שלא נתקיימה עדיין המצוה לכך מחללים, משא"כ כאן שכבר נתקיימה (רא"מ הורביץ). ועוד, הלא טעמם מבואר כדי שלא תהא מכשילם לעתיד לבוא (כ"כ הרמב"ן למסקנא. וע"ע אג"מ חו"מ ח"ב עט, ג).

'לימא להו אנא עבדי פלגא דמצוה, אתון עבדיתו פלגא דמצוה.' יש למדים מכאן שמותר למול בשבת באופן שאחד מל והשני פורע וכל אחד עושה 'פלגא דמצוה'. ויש אומרים שאין נכון הדבר שהרי אמרו מל ולא פרע כאילו לא מל נמצא שהראשון עשה חבורה בשבת בלא מצוה, ורק לענין חיוב כרת אמרו בסוגיא לפטור אבל לא שיהא מותר הדבר לכתחילה (כן הביא מהרש"ל מתשובת מהרי"ב). וכן כתב הבית-יוסף לדייק מדברי רש"י כאן [והט"ז חלק על דיוק זה], וכן פסק בשלחן ערוך (יו"ד רטו, יד).
 והרמ"א (שם) כתב להביא ראייה להתר מעבודת הכהנים במקדש שהיתה נעשית על ידי כמה כהנים ולא דוקא בכהן אחד. [וכתב הגר"א שאף שלכאורה היה נראה לחלק ולומר שעבודת המקדש בשבת הותרה לגמרי משא"כ מילה שהשבת 'דחוייה' אצלה ולא 'הותרה' – אלא שמהסוגיא במנחות וכן מהשוואת הגמרא בסוגיתנו דין ציצין המעכבים לדין הפשט העור במקדש, וכן מהצריכותא דלעיל (בע"א) בענין מכשירי מילה ומכשירי הפסח – מוכח שאין לחלק בדבר. ופירש בערוה"ש שלמסקנת הגר"א גם מילה בשבת הותרה היא ולא דחוייה, וכן פיקוח נפש. וע"ע ברכת שמעון לרב"ש שניאורסון זצ"ל, סה]. ולמעשה סיים הרמ"א שטוב להחמיר לכתחילה אעפ"י שמן הדין נראה להתר.

ודעת מהרש"ל (ים של שלמה יבמות פ"ח ג) שאפילו חיוב כרת יש בדבר, שלא אמרו בסוגיא לפטור אלא לגבי ציצין המעכבים שעיקר המצוה נעשתה אלא שיש בה עיכוב ובא אחר והסיר את הדבר המעכב, אבל מל בלא פריעה אינו עיכוב גרידא אלא 'כאילו לא מל' הלכך אין כאן מעשה מצוה כלל. [ובנודע ביהודה (תנינא או"ח כב) תמה על כך שא"כ על חנם מלו דור המדבר ולא פרעו. וע"ע חדושי הגר"ד בנגיס ח"א ת, א; רב פעלים ח"ג או"ח לב; פני משה על הירושלמי בסוף פרקנו].
 ולהלכה נקטו הש"ך והט"ז (סו"ט רסו) להתיר, וכתבו שכן הוא המנהג הרווח בכל הגלילות (ע"ש בש"ך ובפתחי תשובה).

'אמר רב פפא: האי אומנא דלא מייץ סכנה הוא ועברינן ליה.'

נהגה תשובת הגר"ש אלישיב שליט"א בענין מציצה בפה; והאם המציצה נחשבת כחלק מן המצוה או ענינה רפואה גרידא. התשובה מועתקת מקובץ 'שערי הלכות' – מבית מדרשו של הגר"מ קליין שליט"א:

בענין חשש המוהלים מלעשות מציצה בפה, מחמת הידבקות באיידס רח"ל

כ"ג סיון תשמ"ח

למע"כ ידינ"פ הגאון האדיר המפורסם כקש"ת מוהר"ר מנשה קליין שליט"א אבד"ק אונגוואר ור"מ דיישיבת בית שערים מחבר הספרים הגודעים 'משנה הלכות'.
יהי נועם ד' עליו ועכא"ל.

מכתב כ"ג מיום ד' בהר קבלתי. תוכן מכתבו הוא בדבר המציצה אשר בגלל המחלה "איידס" רח"ל המדבקת ומצאו מנגדי מצוה זו מקום לבטל מצות מציצה בטענת חשש המחלה שלא ידבק במוהל והואיל ולפי"ד הרופאים אין המחלה עוברת מהחולה בנגיעה בלבד אלא ע"י הדם וזה באופן שלהשני יש פצע בבשרו או חודר המחלה לתוך גופו הרי לפ"ז לא קיים שום חשש אם אין למוהל פצע בפיו. זאת ועוד הלוא יש אפשרות לברר הדבר ע"י בדיקה במעבדה אם הוא נגוע במחלה זו, וא"כ כל הטענה הזאת רק אמתלא איך לפרוק מעליהם מצות מציצה שהיא חלק ממצות מילה ומהאי טעמא תקנו בהרחמן – אם שלש אלה לא יעשה לה עבודתו פסולה, לומר לך שהמציצה בכלל עבודה חלק ממצות מילה. עוד נאמר במכתבו כי הוציאו שמועות שבארה"ק התירו פרושים את הדבר לבטל מצות מציצה, עכתו"ד.

והנה כאן בירושלים עיה"ק ת"ו לא עלה ע"ד המוהלים העוסקים במלאכת הקודש לבטל המציצה בפה ורק הם ממשיכים בזה כפי שנהגו משנות דור, ומקיימים מצוה זו בשמחה, אך מכיון שכאן בארה"ק לכל יהודי עורכים ברית ובתוכם גם כאלה שיש מקום להניח שהם נגועים במחלה הממארת הנ"ל הרי רק לאנשים המפוקפקים האלה עושים מציצה ע"י שפופרת.

ואמנם הפחד מהתדבקות במחלה הזו הוא גדולה עד מאד, הראו לי מה שפורסם בעתון כי רופאי שיניים בישראל רכשו מאות זוגות של משקפיים המיועדים להגנה על העינים והמונעים הידבקות באיידס מפני מגע אפשרי עם נתזי דם ורוק'. גם מסרו לי שאחד מן הרופאים המומחים בעולם בשטח זה אמר שהתזת דם ממי שנגוע במחלה הנ"ל – מהוה סכנה רצינית להידבק במחלה הנ"ל ואף אם האחוז של חולים בזה הוא נמוך אך יחד עם זאת מוהל המוצץ מדי יום ביומו וכמה פעמים ביום אצל הני אינשי הרי האחוזים די גבוהים.

ואין – לפ"ז – הגדון דומה למה שהזכיר הדר"ג למה שקרה לפני כמה שנה שקמו אינשי דלא מעלי ובקשו לשלח יד לבטל המציצה מתוך קלות דעת ופריקת עול, אשר לא כן במקרה דנן, המדובר הוא במוהלים יראי ד' הממשיכים לקיים מציצה בפה ללא כל שינוי, ורק לאלה המפוקפקים אינם מוכנים לעשות המציצה בפה להכניס את עצמם לתוך ספק ספיקא של סכנה ועושים המציצה בשפופרת. ואיננו יודעים אם אחרים במקומם היו כן מוכנים לעשות המציצה בפה אצל האנשים הנ"ל.

ואכן כבר ישבו על מדוכה זו גדולי ישראל בדור שלפנינו ה"ה הגריצ"א מקובנא הגר"ש מווילנא הגרי"י מפאנויוועז הגרי"מ מנאוהרדק והגרה"ע מווילנא, ועוד – זכר כולם לברכה, ונמנו וגמרו "דבמקום דאיכא שום שמץ חשש ספק ספיקא לסכנה אין לדקדק על קיום מנהג אבותינו" לשונו של הגר"ח קרלין ז"ל. (מלבד התשובה הידועה של החת"ס להרב מווין).

מ"ש הדר"ג נ"י שבזמן האחרון פורסם מד"ר א' שהרוק שבפה של אדם הוא משחית הוירוס של המחלה הנ"ל מלעבור ולהתדבק באדם, דבר זה טעון בירור אם הרוק מגנא ומצלא רק אליבא דריקנא או בכל גוונא, ואם הדברים נאמרו רק לגבי נגיעה או נשיקה או אף לגבי מציצת דם וכמובן אם דעתו מוסכמת אצל הרופאים המומחים בשטח זה.

אך בנוגע לבדיקה, בודאי יש לחתור לקראת זה שיהיה הסדר כללי באופן שיוודע תוצאות הבדיקה לפני הברית וזה הי' פותר כל הבעי'.

מ"ש הדר"ג להוכיח דהמציצה הוי חלק מן המצוה, הרי ידוע מ"ש הר"ן בחידושו שבת קלג לאיסתפוקי אם אחרי שמל ופרע סיים המצוה ושוב אינו חוזר על הציצין שאין מעכבין דהו"ל סילק ידיו דהמציצה מיקרי רפואה, והחת"ס בתשובה כ' מל ופרע ולא מצין כבר גמר המצוה והתינוק מותר בתרומה. וכ"ד השואל-ומשיב מהדו"ת ח"ד סי' ז' וא"צ להאריך בזה כי הדברים ידועים הלוא המה כתובים על ספרי השו"ת בדור שלפנינו...

והנני בזה ידידו ש"ת באה"ר. יוסף שלום אלישיב.

וראה עוד בתשובת הגרש"ה וואזנר שליט"א (שבט הלוי ח"ו קמח, ב):

'אשר שאל אותי בדיני מציצה בזה, ידע כב' שאנו מחמירים מאד בזה... ומה שכתב ששמע כאלו החזון איש זי"ע לא החמיר כ"כ במציצה בפה, ורצה ללמוד מזה להקל עכ"פ באותם ילדים שנולדו מאבות שלא שמרו דיני נדה ר"ל, אספר לכם שבדידי הוי עובדא פה זכרון מאיר שהייתי יחד על כניסת ברית עם גאון ישראל החזון איש זי"ע, וראה והרגיש שאני מקפיד מאד על מציצה בפה, ואמר לי בלשון קדשו הנה אצלכם שעדיין לא נפרצה הפרצה לעשות בכלי תעמזו ותלחמו ע"ז לעשות בפה דוקא, אבל אצלינו (כך אמר החזון איש זי"ע) לצערנו כבר אנו עומדים אחרי הפרצה בזה.'

וע' בתשובות אגרות משה (כרך ח עמ' רנז) בשם הגרשו"א שנוהרים מלשנות מן המנהג אפילו בדבר שאין בו עדיפות מצד עצם המצוה, וכגון המציצה, שבזמננו ישנם אמצעים קלים וטובים ממנה ואעפ"כ נוהגים במציצה כמאז, ואף בשבת שיש בה ענין מלאכה.

ע"ע מראי מקומות וצינונים נוספים בענין מציצה בפה - באנצ. הלכתית רפואית לד"ר א. שטינברג שיחי, ערך 'מילה'.

'פשיטא, מדקא מחללי עליה שבתא סכנה הוא!?!...'. משמע מכאן שהוצאת הדם שחייבים עליה משום מלאכת 'שוחט' דהיינו נטילת נשמה, אין עניינה משום שמכחיש את הנחבל, שאם כן היה בדין שבמציצת דם התינוק יפטר משום 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' שהרי אינו צריך את החלשות התינוק, ואילו בגמרא מבואר שמלאכה גמורה היא שחייבים עליה - אלא אומר רבנו תם שהוצאת הדם עצמה נחשבת 'נטילת נשמה' כי הדם הוא הנפש, הלכך הואיל וצריך את הוצאת הדם לרפואת התינוק, נחשבת זו מלאכה הצריכה לגופה (עפ"י תוס' כתובות ה: ד"ה דם. וע"ע בהרחבת הענין בקהלות יעקב כתובות ג).

'מהו דתימא האי דם מיפקד פקיד' - כיון שסופו לצאת אף בלא המציצה, ולא בא התנא להתיר המציצה אלא משום שעושה טירחה יתרה אבל מלאכה אין בה, קמ"ל שהמציצה שהתיר התנא חבורה גמורה היא ומשום סכנה התירו לו (תורי"ד. וע' גם בחדושים ובאורים).

וברור לפי"ו שרק כלפי המציצה היה עולה על הדעת לומר מפקד פקיד ולא לגבי המילה עצמה, שלכן גם לפי הסלקא-דעתין צריך קרא להתיר מילה בשבת. וע' בחדושי הגר"ר בנגיס ח"א יז, ד.

דף קלד

'דברים שאין עושין למילה בשבת עושין לה ביו"ט, שוחקין לה כמון וטורפין לה יין ושמן. א"ל אביי לרב יוסף: מאי שנא כמון ביום טוב דחזי לקדרה, יין ושמן חזי נמי בשבת לחולה דתניא...'.
קל

דף קלג

ריג. א. האם מותר לקצוץ נגע צרעת בשאינו מתכוין לכך אלא לצורך אחר? האם מותר להתעסק בפעולות שונות כדרכו הגם שעיי"כ ייקצץ הנגע?

ב. האם מותר למול כשיש נגע בערלה, באופן שמכוין לחתוך את הנגע?

ג. מה דינה של מילה שלא בזמנה ביום טוב?

א. אמר רבא: אפילו רבי שמעון המתיר דבר שאינו מתכוין, מודה הוא ב'פסיק רישיה ולא ימות' שאסור, הלכך כל העושה פעולה שודאי תקוץ את הצרעת, אפילו אין כוונתו לכך – אסור. וכן חזר וסבר אביי. ואולם דרשו בתוספתא (מלעשות) שמותר לאדם לקשור סיב שעל גבי רגלו ולהשתמש במוט על גבי כתפו, ואם עבר עיי"כ הנגע – עבר (והוא שלא נתכוין לכך). ומבואר בגמרא (לפי לשון אחת) שגם באופן של 'פסיק רישיה...' התיר הכתוב בכגון זה.

ב. מבואר מסוגיית הגמרא שהמל ומתכוין לחתוך את הנגע, כגון גדול שמל את עצמו או אב המל את בנו – ימול אדם אחר שאינו מתכוין לכך (– שאינו חושש לטהרנו. רש"י). ואם אין אחר – אעפ"כ ימול (בשר – להתיר מילה בצרעת).

א. כן פרשו בגמרא לפי מה שסבר אביי בתחילה. אך גם לפי האמת כתב הרמב"ן שנצרך הכתוב במילה להתיר באופן זה שמתכוין להסיר הנגע, שאל"כ למה לי קרא הלא מותר אף לדבר הרשות בפסיק רישיה. וערשב"א שפירש באופן אחר. אך גם לפי שיטתו מסתבר שמותר שכיון שפס"ר בכל מקום כמתכוין ואעפ"כ התיר הכתוב, הוא הדין למתכוין ממש.

ב. אם יהא מצוי אחר ביום השמיני, משמע מרבנו חננאל שיש להמתין לו. ואין הדבר מוסכם (ע' דברי יחזקאל יב, ג).

ג. כשמל אחר, יש אומרים [עפ"י דיוק דברי רש"י] שלא ימול בשליחות האב ושלא בנוכחותו, כי אז נמצא האב עובר משום קציצת בהרת. ואין הדבר מוסכם (ע' משנה למלך הל' טומאת צרעת י, א; יד שאול יו"ד רס; זכר יצחק ה; רב פעלים ח"א או"ח יד; חדושים ובאורים).

ג. מילה שלא בזמנה אינה דוחה יום טוב, וכמה מקורות נאמרו בדבר; –

משריפת נותר שאסרה תורה לשרפו ביום טוב (עד בקר – ליתן בוקר שני לשרפתו. חזקיה);

מאיסור הקטרת אברי חול ביום טוב (עלת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת וביו"ט. אביי);

הוא לבדו יעשה לכם – ולא מילה שלא בזמנה (שיכולה לבוא ב'קל וחומר' ממילה שדוחה צרעת, כ"ש שתדחה יו"ט ושבת שדוחים את העבודה. רבא);

נאמר ביום טוב שבתון – הרי יש בו עשה ולא תעשה, ואין עשה של מילה דוחה ל"ת ועשה (רב אשי).

א. אף מילה שזמנה בשבת הסמוכה ליום טוב, אם נדחתה משבת אין עושים אותה ביום טוב, ואין אומרים תהא כעולת שבת שקריבה ביום טוב (עפ"י אור שמח ואבי עזרי מילה א, ט).

ב. לדעת הרמב"ם (מילה א, טו) ובה"ג, מילה שלא בזמנה דוחה יום טוב שני של גלויות [אבל לא יום שני של ראש השנה]. ודעת הרא"ש שאינה דוחה. וכן פסק בשלחן ערוך, וגם בשנולד בין השמשות והריהי ספק בזמנה ספק שאינה זמנה (שו"ע יו"ד רסו, ח). והש"ך פסק כהרמב"ם.

- ר"ד. א. המל בשבת, האם מותר לו לחזור אחר ציצין שאין מעכבים את המילה, לחתכם?
ב. מי שמל בשבת ולא ליקט כל הציצין המעכבים, האם חייב משום חילול שבת?
ג. מציצת הדם במילה, מה ענינה? ומה דינו של אומן שאינו מוציץ?
ד. אלו צרכי מילה נעשים בשבת לצורך רפואת המכה, וכיצד?

א. ציצין (= שיווי הערלה) שאין מעכבים את המילה, שאינם חופים את רוב העטרה; כל זמן שלא פירש מהמילה (שלא סילק ידיו. רש"י) – חוזר עליהם אפילו בשבת (שהכל דבר אחד הוא והרי ניתנה שבת לידחות אצל המילה). פירש – אינו חוזר. כן שנו בברייתא. ותלו בגמרא דבר זה במחלוקת תנאים בענין אחר, אם כשפירש וחזר נחשב הדבר כהתחלה חדשה ואסור או שמה נחשב הכל כהמשך לאותו מעשה – כן דעת רבי יוסי.

א. להלכה נפסק כדברי הברייתא שאינו חוזר בשבת וביו"ט על ציצים שאינם מעכבים, אם פירש – כי כן סוברים כל התנאים כסתמא דברייתא, מלבד רבי יוסי (עפ"י רמב"ן ורשב"א; יו"ד רסו, ב. והרישב"א במגילה כא. פסק כרבי יוסי בלחם הפנים, ולדבריו יצא עפ"י סוגיתנו שחוזר על ציצין שאין מעכבים. וכן כתב השאג"א (נא) לשמוע מהרא"ש בנדרים ח. וע' בית הלוי ח"ב מז, ז שכתב בדעת כמה פוסקים שהדבר ספק להלכה).

יש שכתב שמשמע שאסור הדבר מדאורייתא (אגרות משה חו"מ ח"ב עט, ג). ויש שנוקט שבאותה שבת מותר לחזור מדאורייתא אף לאחר שפירש (חדושים ובאורים).

ב. בחול, לדעת הרמב"ם (מילה ב, ד) אם פירש מן המילה אינו חוזר על ציצין שאין מעכבים. ויש חולקים (ע' טור יו"ד רסד). וכתב הרמ"א (רסד, ה) שלכתחילה יטול כל הציצים הגדולים, אף שאינם מעכבים. ובשגת אריה (ג) נקט לעיקר שאין צריך, הלכך בתינוק חלוש שיש חשש קצת חולי בעלמא ראוי לסמוך על כך. (וע"ע בשו"ת המאיר לעולם ח"א כו). ואם המילה היתה כתיקונה ורק אחר כך נמשך ציץ, ודאי אין צריך לתקן (עפ"י משיב דבר ח"ב נב, עע"ש). כשחוזר על ציצין המעכבים [מן הדין ולא מדרבנן משום מראית העין. חת"ס, מובא בפ"ת] – חוזר ומברך כל הברכות [בלא אמירת 'קיים את הילד הזה...], אבל כשחוזר על ציצין שאין מעכבים – אינו מברך (עפ"י רמ"א יו"ד רסה, ג).

ג. נראה שאפילו יש צרעת בציץ שאינו מעכב – מותר למול ולהסיר הצרעת. אך אם כבר פירש אפשר שאסור (עפ"י חדושים ובאורים).

ב. מי שמל בשבת ולא חתך את הציצין המעכבים; כל שיש אפשרות להמשיך את הפעולה באותו היום – אינו חייב, שהרי יכול לומר אני התחלתי חצי מהמצוה (ברשות), אתם עשו את החצי השני (רב פפא), אבל אם התחיל סמוך לצאת השבת בענין שאין שהות להמשיך למול היום – חייב כרת, שהרי עשה חבורה בשבת בלא שקיים המצוה.

א. משמע בגמרא שאם אמרו לו אל תתחיל שלא תספיק לגמור מעשיך, ואמר: אתחיל ואגמור, ולבסוף לא הספיק – הרי זה בגדר מזיד וחייב כרת מפני שהתחיל שלא ברשות שהרי הזהירוהו. וכן נראה מתוך דברי מהרי"ט (בתשובה ח"א סוס"י נז) שכל כגון זה נחשב מזיד. אך יש לדחות שב"ד הזהירוהו ועבר על דבריהם לכך חייב [או אם היו עדים שהתרו בו וקיבל התראה. וע' בהגהות מהרש"ם כאן], אבל באחרים י"ל שהוא כשוגג. ואם לא הזהירוהו אלא שטעה וסבר שיוכל להספיק לגמור ולא הספיק – יש אומרים שאינו חייב חטאת מפני שטעה בדבר מצוה הוא והרי עשה מקצת מן המצוה (עפ"י חדושי רא"מ הורביץ).

ב. מוכח בגמרא שגם אם בכוונה מל והשאיר ציצין המעכבים וליקטם לאחר מכן בשבת – אינו חייב כרת. ומשמע מהלשון שאף מותר לכתחילה, ואעפ"י שיכול היה לעשות הכל בחיתוך אחד ועשה שנים – כיון שהכל חלק מהמצוה אין כאן חילול שבת (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א קנה).

ג. מילה בשבת כשאדם אחד מל ואחר פורע; נחלקו הפוסקים אם מותר לעשות כן אם לאו; השו"ע אוסר והרמ"א כתב להתיר מדינא. וכן נקטו הש"ך והט"ז וש"א למעשה (יו"ד סו"י רסו. וע"ע שאג"א נט שכתב שלא יפסיק המוהל בין החיתוך לפריעה בשבת, אבל אם הפסיק, יכול הוא או אחר לפרוע. ובערוה"ש תמה על כך וסיים שאין הקפדה לא על הפסק ולא על אדם אחד או שנים: 'לכן בימינו לא שמענו מי שמקפיד על זה אף לכתחילה').

ג. מציצת הדם במילה נצרכת משום סכנה לתינוק. ולכן מציצה דוחה שבת, הגם שיש בה מלאכה דאוריתא משום חבלה. אומן שאינו מוצץ – אמר רב פפא: מעבירים אותו משום סכנה.

א. יתכן שמעבירים אותו בלא התראה, משום סכנה (ע' חדושים ובאורים קלג:).

ב. נחלקו דעות הפוסקים האם המציצה חייבת להעשות בפה דוקא, או אפשר אף על ידי דבר אחר, כגון ע"י מין ספוגית או צינור וכד' – בין בחול בין בשבת (מובא בבאה"ל ר"ס שלא ועוד). ובמקום חשש הידבקות במחלות מסוכנות, עדיף למצוץ שלא בפה (כן הורו גדולי מורי הוראה שליט"א).

ד. נותנים על המכה איספלנית וכמון. אם לא שחק מערב שבת – לועס בשיניו ונותן.

אם לא טרף יין ושמן מערב שבת – ינתן זה בעצמו וזה בעצמו, ופרשו בגמרא (קלג.) שלדברי רבי מאיר יכול ליתנם ביחד שלדעתו טורפים יין ושמן לחולה ובלבד שלא יטרפם ויערבם יפה יפה [אם כי החמיר רבי מאיר על עצמו כדברי חבריו שלא לערבם כלל].

ואין עושים לה חלוק (כעין כיס דחוק שהיו מלבישים על ראש הגיד) לכתחילה אבל כורך עליה סמרטוט.

א. אם אי אפשר לשחוק הכמון בשיניו וכד' – תידחה המילה, שלהלכה מכשירי מילה אינם דוחים את השבת, ואפילו באיסור שבות, לא רק במלאכה דאוריתא. ואם נתודע רק לאחר המילה שאין לו כמון – ודאי מותר להביא כמון ולטחנו, ומכל מקום אם אפשר לו לשנות בלא נזק לחולה – צריך לשנות (עפ"י משנ"ב שלא סק"ג).

ב. נחלקו דעות הפוסקים האם הלכה כרבי מאיר שמוותר ליתן בקערה שמן ויין לחולה ואם נתערבו נתערבו, או שמא אסור וצריך ליתנם כל אחד בנפרד על המכה (ע' מ"מ שבת ב,י; משנ"ב שלא סק"ו ובאה"ל).

דין רחיצת הולד – להלן קלד.

אם לא התקין מערב שבת – כורך על אצבעו ומביא (דרך מלבוש, לשנותו מדרך הוצאה בחול), ואפילו מחצר אחרת.

דרך רשות הרבים – אסור להביא כיון שאין זה דרך מלבוש ממש, אבל דרך כרמלית מצדד הא"ר להתיר (משנ"ב שלא סק"ל).